

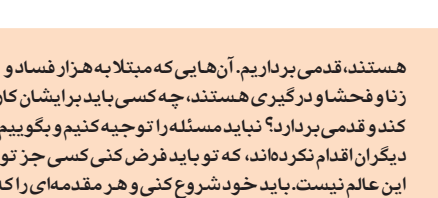
شرح فرازی از دعای شریف ابو حمزه ثمالی از آیت‌الله سید عبدالله فاطمی نیا

خدا می‌داند و از عقول ما خارج است که خدا چه چیزهایی به این پندگان داده است، به هر کس یک بعد از معرفت را داده است، می‌بینید یکی را صاحب کرامت کرده، یکی که درج‌اش از صاحب کرامت بالاتر است به مصلحتی صاحب کرامتش نکرده، یکی را این‌طور نوازش کرده، این‌ها در یاست.

می‌خواهد فراهم کنی. جامه‌های که در آن، هر کس باید شب قدر و برنامهریزی داشته باشد تا «سلاّم‌هی حتی مطلع الفجر» را داشته باشد، دیگر نمی‌توان نشست و دست روی دست گذاشت، این تقدیر را از تک تک من و شما خواسته‌اند. منبع: صفایی حائری، علی‌الخبات

این نعمت‌های ظاهری دقت کنیم به هر کس یک چیزی مرحمت کرده است. در این موضوع خیلی می‌شود صحبت کرد اما چون نعمت‌های دنیا خیلی مهم نیست از اینجا می‌گذریم، عمده چیزی که در این قسمت نظر بزرگان را جلب کرده نعمت‌های باطنی است. در نعمت‌های باطنی اصلاً

هستند، قدمی برداریم. آن‌هایی که مبتلا به هزار فساد و زنا و فحشا و درگیری هستند، چه کسی باید برایشان کار کند و قدمی بردارد؟ نباید مسئله را تو جیه کنیم و یگویم دیگران اقدام نکرده‌اند، که تو باید فرض کنی کسی جز تو در این عالم نیست. باید خود شروع کنی و هر مقدمه‌ای را که

هرگونه که بخواهی، این جمله در یای نور است. باور بفرمایید بزرگان گفته‌اند این قسمت شرح شود ۵۰۰صفحه کتاب می‌شود؛ حالا مختصری عرض می‌کنم، می‌فرماید: «ترجم من تشاء بما تشاء کیف تشاء»؛ اولاً می‌بینید در نعمت‌های ظاهری دنیا، هر کسی یک سهمیه‌ای دارد، اگر بخواهیم در

شب قدر و برنامه‌ریزی
برای پر و خوبی به والدین برنامه‌ریزی کنیم چه زنده باشند و چه مرده، به پادشان باشیم و کاری کنیم و قدمی برایشان برداریم. برای برادر و خواهر، بستگان و نژاوار حام، همسایه‌ها، همشهری‌ها و... که همه مبتلا

حکمت
علی صفائی حائری

برترین خرد خودشناسی است.

مهدیه قمری| حرم مطهر رضوی هر ساله در ماه میهمانی خدا مراسم ویژه‌ای دارد. این مراسم به دلیل برخورداری از قدمت طولانی، در اسناد تاریخی آستان قدس رضوی با عناوین مختلف ثبت شده است.

در این گزارش می‌خواهیم این اسناد را با هم ورق بزنیم.
مراسمی که در ماه فریض و برکت رمضان در حرم مطهر رضوی برگزار می‌شود، از سفره‌های افطاری گرفته تا مراسم ترتیل خوانی، قرائت قرآن کریم و اذان گفتن مؤذن‌ها هنگام افطار و سحر دارای دستورالعمل‌هایی بوده که با مطالعه اسناد تاریخی آستان قدس رضوی شاید برخی از آن‌ها را بدانیم و از برخی دیگر مطلع نباشیم.

.....

■ **قدیمی‌ترین سند مراسم افطاری مربوط به چه سالی است؟**

آن‌طور که اسناد موجود از مراسم ماه رمضان نشان می‌دهند، رسم افطاری و سحری در حرم مطهر رضوی قدمت بسیار دارد. قدیمی‌ترین سند مربوط به سال ۱۱۱۱ هجری قمری است. سندی هم وجود دارد که مربوط به سال ۱۱۷۴ هجری قمری است. دقت در جزئیات این اسناد ما را به محتوای سفره‌های رضوانی آن ایام می‌رساند. بنابر این اسناد، غذاهایی چون قورمه، بورانی بادمجان، آش، کوکو، پلو، آبگوشت و سایر غذاهای گوشتی در کنار انواع پنیر، ماست، دوغ و انواع میوه مانند خربزه، انگور، سیب، انواع نوشیدنی‌ها و شیرینی‌ها همچون شربت‌های مختلف، سکنجبین، حلوا، پشمک و... در سفره افطار و سحری وجود داشته‌اند.

در سال ۱۱۶۷ نیز کارکنان آن زمان حرم مطهر رضوی اقلام خریداری شده برای مراسم افطاری و سحری در این مکان مقدس را در یک سند ثبت کرده‌اند که در سازمان کتابخانه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی تاکنون به یادگار مانده، این در حالی است که تمام هزینه‌های تهیه این موادغذایی از سوی آستان قدس تأمین و در مهمانسرای حضرت توسط طبّاخان و آشپزآن طبخ می‌شده است.

■ **مهمانسرا یا کارخانه مبارکه خادمی یا کارخانجات**

گفتیم غذاها در مهمانسرای حضرت طبخ می‌شده، اما عنوان مهمانسرا در گذشته به کار نمی‌رفته است. براساس اسناد تاریخی موجود در مرکز اسناد آستان قدس رضوی، در دوران افشاریه و قاجاریه این مهمانسراها عنوان‌هایی همچون «کارخانجات»، «کارخانه مبارکه خادمی» یا حتی «کارخانه مبارکه زواری» داشته است.

در آن زمان مهمانسراهای زائران و خادمان

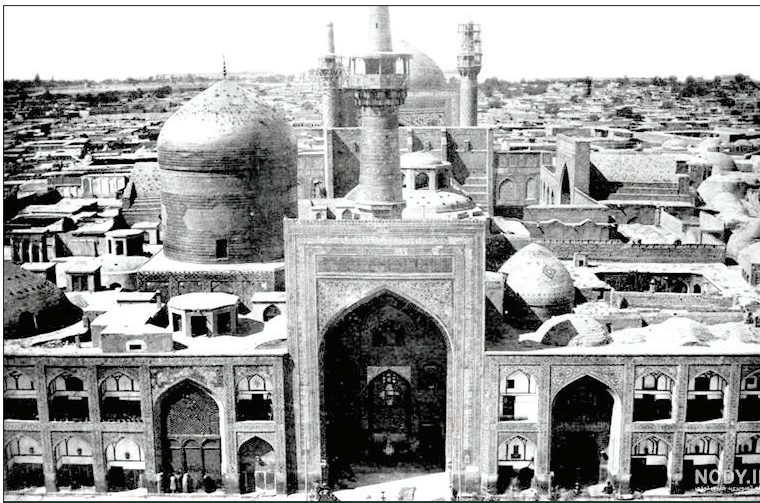

بیشتر گزارش‌هایی که درباره آداب و رسوم ایرانیان و از جمله اهالی مشهد در ماه مبارک رمضان داریم، توسط جهانگردان ثبت و ضبط شده است؛ افرادی مثل «شاردن»، «کمپفر»، «کاتوف»، «پترو دلواله»، «فوروکاوا»، «ماساوارو» و «رنه دالمانی» که در دوره‌های مختلف تاریخی، از صفویه تا قاجار، گذرشان به ایران افتاده و درباره آداب ماه رمضان در کشور ما، نوشته‌اند.

اسناد تاریخی آستان قدس رضوی از مراسم ویژه ماه رمضان

در حرم مطهر چه می‌گوید؟

یک شهر میهمان حرم آقا

قدیمی‌ترین سند مربوط به سال ۱۱۱۱ هجری قمری است. سندی هم وجود دارد که مربوط به سال ۱۱۷۴ هجری قمری است. دقت در جزئیات این اسناد ما را به محتوای سفره‌های رضوانی آن ایام می‌رساند.

هر چند صوت زیبا و لحن دلنشین اذان و مناجات این خادمان را نمی‌شده در این اسناد ثبت کنند اما بدون شک یاد و خاطره لحظات زیبایی که مناجات‌خوان‌ها برای زائران رقم می‌زدند در حافظه گلدسته‌ها و گنبد رضوی مانده است.

آن‌طور که اسناد روایت می‌کنند، این دستورالعمل‌ها که شامل برنامه‌های مذهبی نیز بوده هر ساله صادر می‌شد. در آن زمان، مراسم تلاوت روزانه یک جزء قرآن با حضور تمامی حافظان و قاریان قرآن سه ساعت مانده به غروب در ایوان طلای صحن قدیم (صحن انقلاب اسلامی امروزی) برپا می‌شد، همچنین مقابله قرآن‌ها به منظور تصحیح احتمالی اشتباه‌های چاپی قرآن‌های موجود، از دیگر برنامه‌های این مراسم نورانی بود، نواختن طبل (اعلان طیخ سحور) یکی دیگر از مراسم‌هایی است که توسط نقاره‌چیان حرم مطهر انجام می‌گرفته است. با توجه به نبود امکانات اطلاع‌رسانی برای مردم عادی، این اعلان به منزله تعیین ساعت و وقت سحر بوده است. پس از طبل‌نوازی نقاره‌چیان، دوباره مؤذن‌ها بر سر مناره‌ها می‌فتنند و به ادامه مناجات مشغول می‌شدند که تا هنگام اذان صبح این جریان ادامه داشت. پس از اذان و طلوع فجر، حافظان موظف بودند همچون روزهای قبل، آیات قرآن کریم را طبق معمول قرائت کنند.

از هم جدا بوده و هر کدام دارای عناوین ذکر شده بودند.
با جست‌وجو در سایر اسناد مشخص می‌شود همزمان با ماه میهمانی خدا، هر شب تمامی کارکنان کشیک حرم، افطاری را در محل کارخانه خادمی صرف می‌کردند، علاوه بر این، به برخی کارکنان حرم که با توجه به ضرورت‌های شغلی در این ایام موظف بودند در حرم مطهر حضور داشته باشند و به مجاوران و زائران دور و نزدیک خدمات‌رسانی کنند، سحری هم تعلق می‌گرفته است.

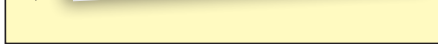
■ **ماه رمضان و دستورالعمل‌های تاریخی آن**
بنا بر این اسناد، در گذشته پیش از آنکه ماه مبارک رمضان آغاز شود متولی باشی آستان قدس دستورالعمل مفصلی را به کشیک‌باشی تحویل می‌داده که این دستورالعمل شامل تمام برنامه‌ها و مراسم‌هایی بوده که باید همزمان با آغاز ماه میهمانی خدا در حرم مطهر رضوی اجرا می‌شده است.

متولی باشی آستان قدس منصبی مربوط به دوره قاجار در آستان قدس رضوی است. اسنادی که این دوره را برای ما روایت می‌کنند به سال‌های ۱۳۰۳، ۱۳۰۴ و ۱۳۳۶ هجری قمری مربوط می‌شوند.
حتی در این اسناد ذکر شده مؤذن‌ها براساس دستورالعمل مربوط، به گنبد‌ها می‌رفتند و علاوه بر قرائت اذان به مناجات‌خوانی می‌پرداختند،

■ **قنبرخوانی: عزاداری به سبک قنبر غلام‌امیرالمؤمنین(ع)**
تکایا، مساجد و حرم مطهر از قدیم تا امروز در شب‌های قدر و شب شهادت حضرت علی(ع) محل برگزاری مراسم عزاداری و سینه‌زنی بوده‌اند. شبیه این آیین در شهرهای دیگر خراسان به‌ویژه سبزوار و کاشمر با عنوان «قنبرخوانی» انجام می‌شود. در قنبرخوانی معمولاً ظهر روز شهادت، دسته‌های عزادار از مساجد بیرون می‌آیند و به سمت مسجد جامع شهر حرکت می‌کنند. در مسجد جامع مراسم عزاداری با جمع شدن همه دسته‌های عزادار انجام و ذکر مصیبت یا تعزیه قنبرخوانی برگزار می‌شود. در این تعزیه فردی با پوشیدن لباس و کلاه سفید، نقش قنبر غلام وفادار امام علی(ع) را ایفا می‌کند. تعزیه بر اساس روایت‌ها نوشته شده است. طبق روایت‌ها، قنبر پس از شنیدن خبر شهادت حضرت، با خواندن نوحه و عزاداری به سمت خانه امام می‌رود و وقتی به خانه ایشان می‌رسد با خشتی بر سر خود می‌کوبد. در این تعزیه، قنبر بزرگی و مظلومیت امام را برای همگان وصف می‌کند.

جدا از این مراسم، تعزیه‌های دیگری نیز در خراسان مرسوم است. تعزیه «فضل و فتاح»، «بستن دیو» و «مرد قصاب» از جمله آن‌هاست که به بیان شجاعت و کرامت حضرت علی(ع) می‌پردازد.

■ **نخل گردانی و چراغی که تا صبح روشن بود**
روایت این شب‌ها اما در حرم مطهر رضوی با

برپایی مجلس سلام به میثاقین میلاد امام حسن (ع)، قورمه قاجار

رسوم قدیمی خراسانی‌ها در ماه رمضان

رسم مبارک

■ **صدیقه سادات بهشتی|** هر شهر و دیاری برای ماه مبارک رمضان آیین و رسمی دارد و این رسم و رسوم گاهی هنوز بین مردم و بزرگان خانواده‌ها حفظ شده است. بعضی از رسوم‌ها هم دیگر اجرانی شوند و فقط خاطره‌ای از آن‌ها باقی مانده است. با این حال، این رسوم‌ها هنوز در بین ما ارزشمند و نشان‌دهنده دل‌های پاک مردمی هستند که دوست داشتند رمضان‌شان را با این آداب و رسوم پررسان کنند؛ آداب و رسومی که محور اصلی تمام آن‌ها، انجام یک فریضه یا دستورالعمل شرعی است. به سراغ رسوم اهالی خراسان رفته‌یم تا ببینیم زیر سایه امام رضا(ع) رمضان را چطور می‌گذرانند.

■ گدعه تا سحر

از ارادت مشهدی‌ها به صاحبخانه مهربان‌شان بعید نیست با بهانه و بی بهانه هر صبح و شام خودشان را به آستان مبارکش برسانند و چند ساعتی را در جوارش به سر برند. به گفته قدیمی‌های مشهد، اهالی شهر در گذشته‌های دور معمولاً سحرهای ماه رمضان را غنیمت می‌دانستند و آن وقت که درهای حرم به روی مردم باز بوده، یکی دوتا یا به صورت دسته‌جمعی تا وقت سحر در حرم مطهر می‌ماندند و اوقاتشان را با دعا و نیایش یا گدعه‌های چند نفره می‌گذراندند. در این شب‌ها تا سحر، افراد با تجربه، مرشدی جمع را به عهده می‌گرفتند و با نقل خاطراتی از گذشته، جوانان را از عواقب غیبت، تهمت، بدبینی و گناه آگاه می‌کردند.

■ دوره قرآن خانگی

جلسات قرائت قرآن مشهدی‌ها هم قدمتی بسیار دارد و احتمالاً از دوره صفویه به این سو انسجام و نظم خاصی به خود گرفته است. این جلسات به دو دسته زنانه و مردانه تقسیم می‌شد و زمان برگزاری آن‌ها عموماً پس از افطار بود. در جلسات قرآن، افزون بر تصحیح و آموزش تلاوت کلام خدا، تعلیم احکام شرعی نیز رواج داشت و طلاب علوم دینی مشهد مسئولیت این کار را عهده‌دار بودند.

■ شب خیز که عاشقان به شب‌راز کنند

این آیین هنوز هم در بعضی روستاهای خراسان مثل گناباد انجام می‌شود. این رسم در خراسان رضوی به شب‌خوانی معروف است و در سه مرحله با نواختن دهل و شیپور و ابوعطاخوانی انجام می‌شود. یکی از اشعار زیبا در مراسم شب‌خوانی، این شعر است که می‌گوید «شب خیز که عاشقان به شب‌راز کنند، گرد و بام دوست پرواز کنند، هر جا که دری بود به شب می‌بندند، الا در دوست را که شب باز کنند». آخرین مرحله از شب‌خوانی، خواندن اذان روی یکی از بلندترین نقاط منطقه است. نواختن چوب بر حلب‌های خالی هم از رسوم‌های دیگر خراسانی‌هاست که به آن چلیک‌زنی می‌گویند.

■ پخت آش قل هوالله

زنان مشهدی مثل همه شهرهای ایران ماه رمضان قرآن روزانه‌شان را دور هم و در یک جلسه قرآن قرائت می‌کردند و این رسم همچنان ادامه دارد. در این جلسات یک نفر که بهتر از بقیه به تلاوت قرآن مسلط است به اعضای جلسه کمک می‌کند قرائتشان بهتر شود. در روز آخر ماه رمضان هر کدام از زنان شرکت‌کننده در دوره قرآن مقداری آجیل یا شکلات با خودشان به جلسه می‌برند و در پایان به شکرانه تلاوت یک قرآن کامل در کنار هم به یمن تبرک بین همه پخش می‌کنند. کسی که سوره توحید را قرائت کند هم این اتفاق را به فال نیک می‌گیرد و همه را به آش قل هوالله میهمان می‌کند.

■ پخت نان جو

یکی از رسوم رایج مردم خراسان در تربت‌حیدریه در شب‌های قدر، پخت نان جو است. مردم این دیار رسم دارند در سفره افطاری شب‌های قدر، نان جو داشته باشند.